

Шахун Василь Іванович - професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ ПРАВОВИХ НАСЛІДКІВ МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

В Україні понад два роки триває збройний конфлікт на території Донецької і Луганської областей. Російська Федерація анексувала АР Крим. Безпрецедентні агресивні дії Росії як у Криму, так і на Сході України, що спровокували міжнародний збройний конфлікт, демонструють нову реальність міжнародної політики та права. Фактично відбувається трансформація системи міжнародних відносин, сформованої після Другої світової війни. Відповідно, перед нашою країною постає низка міжнародно-правових викликів. Найважливішими серед них є питання ратифікації Римського статуту задля визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС), застосування юридичних механізмів для повернення Криму, виконання мінських домовленостей та покарання держави-агресора - Російської Федерації. Окремим завданням для України стане пост-конфліктне врегулювання ситуації на Донбасі.

З позиції міжнародного права Мінські домовленості є сумнівною основою для врегулювання конфлікту на Сході України. Ці домовленості спочатку мали статус *modus vivendi* (неформальної домовленості між сторонами певного протистояння), тобто були політичною декларацією. Певною мірою ситуація змінилася після затвердження тексту «Мінськ-2» Резолюцією Ради Безпеки ООН № 2202. З моменту ухвалення цієї Резолюції текст набуває обов'язкової юридичної сили [1].

Нині Україна прагне повернути територіальну цілісність. Водночас немає чіткого плану щодо тактики досягнення цієї мети. Залишається відкритим питання і про позначення Києвом червоної лінії компромісу - позицій, якими поступитися неможливо за жодних умов. Одна з таких позицій стосується

притягнення російської держави, зокрема її вищих посадових осіб, до міжнародно-правової відповідальності. Важливо усвідомлювати, що в такій ситуації слід застосовувати принципи й норми міжнародного права. Саме міжнародне право є піддрунтям, на базі якого Україна матиме повне право відновити свій контроль та юрисдикцію над територіями, які наразі вона не може контролювати, а також притягнути до відповідальності фізичних осіб і державу, які грубо порушили його ключові принципи та норми, що призвело до численних людських жертв. Фактична наявність збройного конфлікту незалежно від його причин є підставою для застосування норм міжнародного гуманітарного права [2, с. 24].

Подолання вказаного конфлікту на Донбасі дипломатичним шляхом відбувається дуже повільно. 19 жовтня 2016 р. у Берліні відбулася зустріч лідерів країн - учасниць «нормандської четвірки». Політики домовилися лише про таке: створення дорожньої карти імплементації мінських угод (цей документ має містити конкретний алгоритм виконання всіх пунктів і «Мінська-1», і «Мінська-2»); розширення місії ОБСЄ на Донбасі та надання спостерігачам доступу до всієї окупованої території регіону, включно із неконтрольованою українським Урядом ділянкою кордону з Російською Федерацією. Було детально обговорено питання підготовки до виборів. Принципова позиція України полягає в тому, що всі іноземні збройні сили мають бути виведені з окупованих територій до проведення виборів. Однак це питання важко назвати таким, що вже вирішується. Слід погодитись зі словами В. Огризка, що на зустрічі нормандської четвірки в Берліні «лідери України, Німеччини, Франції та Росії домовилися про те, щоб продовжити домовлятися» [3].

Перспектива правових наслідків зазначеного збройного конфлікту викликає занепокоєння незалежно від темпів його подолання політичним шляхом. Без змін у національному законодавстві тут не обійтись, що, звісно, потребує часу. Адже зміни в законодавстві передбачають не лише вияву політичної волі, а й наукового обґрунтування, матеріальних затрат, дотримання певної процедури.

Заслугує на увагу ідея щодо співпраці України з МКС, тобто постійним органом міжнародного кримінального

правосуддя з розгляду найсерйозніших злочинів за загальним міжнародним правом. Нині цей суд, який багато політиків та журналістів неправильно називають «Гаазьким трибуналом», представляють громадськості як панацею від практично всіх проблем, починаючи з притягнення до відповідальності іноземних політиків за їхні дії проти України і аж до переслідування корумпованих політиків та чиновників на тлі цілковитої недовіри до національних судів усіх рівнів та спеціалізацій. Водночас чомусь ігнорують те, що предмет юрисдикції МКС обмежений чотирма видами злочинів за загальним міжнародним правом, а саме: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини і, потенційно, злочин агресії [4]. Завдання МКС і тих держав, які беруть участь у цій справі (створенні міжнародного кримінального правосуддя) - не допустити безкарності за найтяжчих кримінальних злочинів проти міжнародного права. Але вказаний орган не може замінити національні суди, навіть якщо йдеться про найбільш резонансні злочини з позиції міжнародного права. Завдання притягнення до відповідальності за геноцид, злочини проти людяності та воєнні злочини покладається на держави. МКС може втрутитись у разі, якщо держава не бажає або неспроможна вжити правових заходів. Діяльність цього суду зазвичай спрямована на покарання лише високопосадовців, які вчинили злочини в контексті міжнародного права. Зазначений орган не є інстанцією для притягнення до відповідальності держав за злочини. До того ж, судовий процес у МКС є досить тривалим і дорогим [5].

Однак в Україні чомусь набуло поширення хибне уявлення, що МКС візьме на себе роботу української національної влади з розслідування міжнародних злочинів, учинених на українській території, а також із переслідування винних у цих злочинах. Водночас потрібно зважати на те, Україна донині не є повноправним членом МКС, оскільки не ратифікувала Римський статут, який є основоположним документом, що визначає його функції, юрисдикцію і структуру МКС.

Україна підписала Статут Міжнародного кримінального суду (Римський статут) 20 січня 2000 р., завдяки чому розпочала процес приєднання до цього міжнародного правового інструмента. Хоча Конституційний Суд України у 2001 р.

визнав Статут Міжнародного кримінального суду таким, що не відповідає Конституції України, Угода про асоціацію між ЄС та Україною містить положення, яке зобов'язує Україну забезпечити ратифікацію Римського статуту та співпрацю з МКС. Висновок Конституційного Суду від 2001 р. вимагає внесення відповідних змін до Конституції до того, як можна буде ратифікувати Римський статут. Нещодавно український парламент відклав ратифікацію на три роки, проголосувавши за пакет змін до Конституції щодо правосуддя. Ймовірно, Україна прагне звертатися до МКС вибірково, за наявності намірів використати суд у пропагандистській війні з Російською Федерацією.

Нині Україна взаємодіє з МКС на підставі двох декларацій, які Верховна Рада України ухвалила в 2014 і 2015 рр. Однак часткове прийняття Україною юрисдикції МКС не означає, що суд готовий автоматично розпочати розслідування злочинів, зокрема таких, як насильство під час подій Євромайдану чи анексія Криму. Зараз необхідно внести відповідні зміни до Конституції, що уможливають ратифікацію Римського статуту, а отже, дадуть змогу державі повноцінно скористатися перевагами прийняття юрисдикції МКС. Україна не може невизначено довго просити одноразову допомогу від цього органу без ратифікації вказаного документа. Наприклад, вона не має права голосувати на Асамблеї держав-учасників за переслідування суб'єктів, винних у вчиненні актів агресії.

Російська Федерація також не є учасником Римського статуту. Але значення має те, чи є держава, на території якої ведеться ця війна, учасником Римського статуту. Ратифікація цього документа стала б важливим кроком на шляху як протидії російській агресії та сепаратизму в Україні, так і захисту прав людини з боку владних органів.

На сучасному етапі наша держава змушена відігравати роль суб'єкта світової політики зі значною залежністю від інших міжнародних гравців [1]. Безперечно, Україна повинна докласти усіх зусиль задля активізації діалогу з європейськими партнерами щодо актуалізації міжнародного права на всіх рівнях - від політичного до експертного. Але слід пам'ятати, що покарання агресора - постійного члена Ради безпеки ООН - є справою досить непростю. До того ж, у світі немає дієвих механізмів попередження та припинення гібридних воєн, а

також покарання винних. Нам не слід чекати, що хтось вирішить за нас всі наші проблеми. Україна повинна розслідувати всі злочини, які відбуваються на її територіях, зокрема на неконтрольованих. Незважаючи на політичні домовленості, нині нагальною є потреба в активному залученні науковців, фахівців у галузі міжнародного, кримінального права, кримінології до якісного напрацювання чіткої правової позиції України в цьому процесі. Наукова громадськість уже сьогодні має активізувати зусилля щодо дослідження можливостей застосування міжнародного права як для припинення збройного конфлікту на території України, так і покарання всіх міжнародних злочинців. Потребує розв'язання також низка практичних проблем, пов'язаних із забезпеченням цього процесу. Йдеться, наприклад, про судово-медичну експертизу. Так, доцільно було б передати до сфери діяльності поліції всі установи, що її проводять.

За результатами обговорення означеної проблематики необхідно розробити методичні рекомендації щодо застосування міжнародного кримінального права до винуватців збройного конфлікту на території України, переглянути курс навчальної дисципліни «міжнародне право», що вивчається в навчальних закладах системи МВС України, зорієнтувавши його на вивчення міжнародно-правових документів, що стосуються кримінальної відповідальності, запровадити спеціальний курс у магістратурі з вказаної проблематики. Це сприятиме підготовці кадрів, здатних компетентно розв'язувати зазначені проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Роговик О. Російська агресія проти України та міжнародне право: 25 ключових тез [Електронний ресурс] / О. Роговик, О. Лозова. - Режим доступу: <http://hvylya.net/apalylic8^eorolilic8/ro8ly8ka^ge8lya-proli-ikgaupini-ia-ti2bnao<ipe-pravo-25-klyuchovih-tez.html>. - Назва з екрана.

2. Кориневич А. О. Застосування міжнародного гуманітарного права до збройного конфлікту на території України : навч. посіб. / А. О. Кориневич. - Одеса : Фенікс, 2015. - 77 с.

3. Огризко В. Що відбулось на зустрічі в Берліні? [Електронний ресурс] / В. Огризко. - Режим доступу: <http://nv.ua/ukr/opinion/ogryzko/shcho-sta1osja-na-zustrichi-v-berlini -249135.html>. - Назва з екрана.

4.

Гнатовський
Міжнародний

М. Україна та

Кримінальний Суд: конституційний аспект [Електронний ресурс]
/ М. Гнатовський. - Режим доступу:

<http://voxukraine.org/2016/01/12/ukraine-and-the-international-criminal-court-a-constitutional-matter-ua/>. - Назва з екрана.

5. Умланд А. Чому Україна повинна, нарешті, стати членом Міжнародного кримінального суду? [Електронний ресурс] / А. Умланд, В. Полуніна. - Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/chomu-ukrayina-povinna-nareshhti-stati-chlenom-mizhnarodnogo-kriminalnogo-sudu-.html>. - Назва з екрана.